

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Inimväärne töö ülemaailmsetes tarneahelates”**(omaalgatuslik arvamus)**

(2016/C 303/03)

Raportöör: Emmanuelle BUTAUD-STUBBS

21. jaanuaril 2016 otsustas Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee vastavalt kodukorra artikli 29 lõikele 2 koostada omaalgatusliku arvamuse järgmises küsimuses:

„Inimväärne töö ülemaailmsetes tarneahelates”

(omaalgatuslik arvamus).

Asjaomase töö ettevalmistamise eest vastutav välissuhete sektsioon võttis arvamuse vastu 19. aprillil 2016.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee võttis täiskogu 517. istungjärgul 25.–26. mail 2016 (25. mai istungil) vastu järgmise arvamuse. Poolt hääletas 188, vastu hääletas 1 liige.

1. Järeldused ja soovitused

1.1 Inimväärne töö ülemaailmsetes tarneahelates (näiteks tekstiili-, rõiva- ja jalatsi-, elektroonika-, mineraalide ning agrotööstuses) on tõepoolest kriitilise tähtsusega küsimus kõigi avaliku ja erasektori osalejate jaoks, kes on kaasatud tarneahelate haldamisse riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil.

1.2 Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee on kohandanud sisemenetlusi, et oleks võimalik esitada oma arvamus enne Genfis toimuvat ja inimväärset tööd ülemaailmsetes tarneahelates käsitlevat Rahvusvahelise Töökonferentsi 105. istungjärku.

Komitee soovitab:

1.3 võtta Euroopa Komisjonil vastu terviklik ja ambitsioonikas strateegia, et edendada kogu oma sisepoliitika (juurdepääs ELi riigihangetele, märgistamine jne) ja välispoliitikaga (kaubandus-, arengu-, naabuspoliitika jne) inimväärset tööd ülemaailmsetes tarneahelates;

1.4 võtta kasutusele ühine keel, ühised määratlused ning hinnata statistilisi andmeid eri sidusrühmade vahel (OECD, ILO, WTO, Euroopa Komisjon, Maailmapank ja IFM)⁽¹⁾, et vältida segadust ja väära tõlgendamist ning töötada välja sidus poliitika selles valdkonnas tegutsevate eri pädevustega riigiasutuste vahel;

1.5 tunnustada ja edendada ÜRO äritegevuse ja inimõiguste juhtpõhimõtteid arvesse võttes olemasolevaid parimaid tavasid ja algatusi olemasolevate töövahendite seas: OECD suunised hargmaistele ettevõtetele, OECD sektoripõhised hoolduskohustuse suunised (sellistes valdkondades nagu tekstiil ja rõivad, mineraalid, põllumajandus ja rahandus), kaubandusabi, finantsskeemid kahjude hüvitamiseks, käitumisjuhendid, märgised, standardid ja enesehindamise vahendid. Eesmärk on töötada ülemaailmsete tarneahelate vastutustundliku haldamise jaoks välja järkjärguline, sidus ja jätkusuutlik poliitika;

⁽¹⁾ OECD: Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon; ILO: Rahvusvaheline Tööorganisatsioon; WTO: Maailma Kaubandusorganisatsioon; IFM: Rahvusvaheline Valuutafond.

1.6 edendada praktilisi ja sobivaid riskipõhiseid lähenemisviise, mille raames võetakse arvesse ülemaailmse väärtusahela ja ülemaailmse tarneahela eripära (lineaarne või modulaarne, lihtne või keeruline, lühike või pikk korraldus);

1.7 edendada kehtivate tavade hindamisele tuginedes mitme sidusrühma formaati, kaasates avaliku ja erasektori osalejaid, sotsiaalpartnereid, valitsusväliseid organisatsioone, eksperte jne, et töötada välja parim tegevuste portfelli, mida innustavad OECD suunised riskide kindlaksmääramiseks, nende ennetamiseks ja leevendamiseks, teabe edastamiseks ja tegevuskavadest aru andmiseks. Tegevuskavades sisalduvad meetmed võiksid hõlmata nii seadusandlikke kui ka mitteseadusandlikke meetmeid, parimaid tavaid, rahalisi stiimuleid, juurdepääsu koolitusele, sotsiaaldialogi jaoks suutlikkuse suurendamist ning ametiühinguid;

1.8 innustada spetsiaalselt kaaluma selliseid läbipaistvuse tagamise vahendeid, mille võiks kehtestada eesmärgiga teavitada lõpptarbijaid tootmise sotsiaalsetest tingimustest;

1.9 kaaluda saabuval ILO konverentsil võimalusi, kuidas ILO saaks etendada aktiivset rolli inimväärse töö tagamisel ülemaailmsetes tarneahelates, sealhulgas kaaluda igasuguste selliste asjakohaste ja sobivate vahendite väljatöötamist ja tulevast vastuvõtmist, mis kõigi sidusrühmade pühendumisel aitavad kaasa töötingimuste tulemuslikule parandamisele.

2. Inimväärne töö ülemaailmsetes tarneahelates: mõisted, kontekst ja panused

2.1 Mõisted

2.1.1 **Ülemaailmne väärtusahel:** see käsitlus tekkis 1990. aastate keskel, et kirjeldada kõiki tegevusvaldkondi, mis on vajalikud, et viia toode selle kavandamisest kujunduseni, selle algsetest toorainetest ja vahesisenditest, selle turustamisest, levitamisest ja toetamisest lõpptarbijani ⁽²⁾.

Ülemaailmsed väärtusahelad peaksid edendama protsessi ajakohastamist (tootja võtab tõhususe parandamiseks kasutusele parema tehnoloogia) ning funktsionaalset ajakohastamist (tootja võime arendada kujundus-, brändimis- ja turustusvõimet). Mõned näited osutavad siiski sellele, et see ei ole alati nii.

Ülemaailmsete väärtusahelate jätkusuutliku ja vastutustundliku haldamise küsimus on rahvusvahelises tegevuskavas esikohal (OECD, ILO, G7, G20, EL, ÜRO), arvestades, et järjest suurem osa kaubandusest ja investeringutest kogu maailmas leiab aset ülemaailmse väärtusahela kaudu ning et juhtivate ettevõtjate poolsetel allhangetel ja ülemaailmse tootmise piiriülel koordineerimisel on märkimisväärne sotsiaalne mõju. See mõju on osalt positiivne, nt paremini tasustatud töökohad, suurem naiste tööhõive, tööturule juurdepääsu võimaldav töökohtade loomine, oskuste arendamine ning teadmiste ja tehnoloogia levitamine. Teisalt on see jällegi muret tekitav, näiteks ebakindel töö, kehvad töötingimused (sh töötervishoiu ja tööohutuse valdkonnas), sotsiaalõiguste puudumine (sh sotsiaalkindlustuskaitse puudumine) ning inimõiguste ja töötaja põhiõiguste rikkumine.

Selle tulemuseks on erinevate vahendite väljatöötamine ja rakendamine riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil, näiteks ILO konventsioonid, OECD suunised või ÜRO äritegevuse ja inimõiguste juhtpõhimõtted (vt ka punkt 2.3.3), ning poliitilised raamistikud, näiteks säästva arengu tegevuskava aastani 2030 ⁽³⁾ ja sellega kaasnev Addis Abeba tegevuskava arengu rahastamise kohta ⁽⁴⁾, millega toetatakse tööstandardite austamist ning edendatakse inimväärset tööd ning samuti kaubandus-, investeerimis- ja erasektori ning tarneahelate edasist arengut.

⁽²⁾ www.globalvaluechains.org/concept-tools

⁽³⁾ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

⁽⁴⁾ http://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2015/08/AAAA_Outcome.pdf

2.1.2 Ülemaailmne tarneahel: ülemaailmne tarneahel koosneb omavahel seotud organisatsioonidest, vahenditest ja protsessidest, mis loovad ja pakuvad lõpptarbijatele tooteid ja teenuseid. Sellisena moodustab see osa ülemaailmsest väärtusahelast, mille eesmärk on kaupade ja teenuste hankimine, mitte aga nende kavandamine või nende levitamine.

Üldine arutelu inimväärse töö üle ülemaailmsetes tarneahelates toimub Rahvusvahelise Töökonverentsi (ILO tähtsaim otsuseid tegev organ) 2016. aasta juuni istungjärgul. Selle eesmärk on aidata ILO osapooltel (st valitsused, tööandjad ja töötajad) paremini mõista, kuidas osalemine ülemaailmsetes tarneahelates võib aidata riigi ja kohalikul majandusel kasvada jätkusuutlikul ja kaasaval viisil, aidates kaasa ettevõtete loomisele ja majanduskasvule ning samuti kvaliteetsete töökohtade edendamisele ja töönormide austamisele. Käesolev arvamuse on mõeldud komitee panusena sellesse arutellu.

2.1.3 Inimväärne töö: ILO osapoolte sõnastatud käsitlus, mille Rahvusvaheline Töökonverents võttis vastu deklaratsioonis sotsiaalselt õiglase globaliseerumise kohta ⁽⁵⁾, hõlmab riiklikke ja kohalikke programme, mis on kehtestatud selleks, et saavutada järgmised neli strateegilist eesmärki:

- töökohtade loomise edendamine, oskuste arendamise ja jätkusuutlike elatusvahendite edendamine;
- töökohal järgitavate õiguste tagamine eelkõige ebasoodsas olukorras olevatele ja vaestele töötajatele;
- meeste ja naistele ette nähtud sotsiaalkaitse laiendamine, et tagada saamata jäänud või vähenenud sissetuleku puhul asjakohane hüvitis ning juurdepääs nõuetekohastele tervishoiuteenustele;
- sotsiaaldialoogi edendamine tugevate ja sõltumatute töötajate ja tööandjate organisatsioonide kaasamise kaudu.

Ülemaailmse norme kehtestava asutusena on ILO võtnud vastu mitmeid konventsioone, mis on olulised ülemaailmsete tarneahelate seisukohast. Nende seas on tööõiguse põhieeglid (st ühinemisevabaduse ja kollektiivlääbirääkimiste õiguse edendamine, mittediskrimineerimise edendamine töökohal ning sunniviisilise ja laste töö keelamine) ning samuti konventsioonid töötervishoiu ja tööohutuse, tööinspeksiooni ning muudes valdkondades. Neid konventsioone ratifitseerivad riigid on kohustatud viima oma õigusaktid ja tavad nende konventsioonidega vastavusse. Lisaks on ILO 1998. aasta tööalaste aluspõhimõtete ja -õiguste deklaratsiooni ⁽⁶⁾ alusel kõik ILO liikmesriigid kohustatud oma õigusaktides ja tavades austama ja ellu viima tööõiguse põhieegleid, isegi kui nad ei ole asjaomaseid konventsioone ratifitseerinud.

2.2 Ülemaailmsete väärtusahelate ja ülemaailmsete tarneahelate struktuur ja tähtsus rahvusvahelises kaubanduses

2.2.1 Ülemaailmsete väärtusahelate tähtsus maailma kaubanduses on kiiresti kasvanud ning WTO, OECD, ILO ja ÜRO Kaubandus- ja Arengukonverentsi 2013. aasta andmete ⁽⁷⁾ kohaselt hõlmab see ülemaailmselt 60–80 % rahvusvahelisest kaubandusest ning enam kui 20 % töökohtadest ⁽⁸⁾. Sellised sektorid, mida iseloomustavad sellised omavahel seotud organisatsioonilised osised nagu kavandamine, tootmine, levitamine ja tarbimine ning mida juhvivad hargmaised ettevõtjad, on muu hulgas põllumajandus, tööstus (nt autotööstus, lennundus, tekstiili- ja rõivatööstus, mänguasjad, elektroonika) ja teenused (nt kõnekeskused, infotehnoloogia).

⁽⁵⁾ http://www.ilo.org/global/meetings-and-events/campaigns/voices-on-social-justice/WCMS_099766/lang-en/index.htm

⁽⁶⁾ <http://www.ilo.org/declaration/thedeclaration/textdeclaration/lang-en/index.htm>

⁽⁷⁾ http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2013_en.pdf

⁽⁸⁾ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-dcomm/-publ/documents/publication/wcms_368626.pdf

2.2.2 Kõnealuste ülemaailmsete väärtusahelate vorm ja struktuur erineb samuti: mõned neist on suhteliselt lühikesed (väike arv tegevusi), samas kui teised on pikemad, hõlmates majanduslikke, sotsiaalseid ja rahanduslikke sidemeid paljudes ja kaugetes riikides (Ameerika Ühendriikidest ELi ja Aasiani) asutatud ettevõtjate vahel. Gary Gereffi⁽⁹⁾ kohaselt on olemas kolm peamist juhtimise vormi: ostjapõhised ülemaailmsed väärtusahelad, (enamikul juhtudel) kulupõhised ülemaailmsed väärtusahelad (see on nii rõivaste ja jalatsite ülemaailmsete väärtusahelate puhul) ning tootjapõhised ülemaailmsed väärtusahelad, mille puhul on arenguriikides tegutsenud tarnijatel mõned tehnoloogilised pädevused, sh kujundus ja innovatsioon (elektroonika).

2.2.3 Ülemaailmne tarneahel, mis moodustab ülemaailmse väärtusahela osa, põhineb ostjate, tarnijate ja potentsiaalsete allhankijate vahelistel suhetel. Seda ahelat saab mitut moodi kujundada: vertikaalselt integreeritud, kinnine ahel, modulaarselt juhitav ahel (suurimad tarnijad suudavad tegutseda juhtivast ettevõtjast sõltumatult) või turuahelad kaubaturu jaoks.

2.3 Ülemaailmse tarneahela haldamine ettevõtja sotsiaalse vastutuse strateegias: põhiosalised ja töövahendid

2.3.1 ELi ettevõtja sotsiaalse vastutuse määratluses tunnistatakse „ettevõtja vastutus[t] tema tegevusega ühiskonnale avalduva mõju eest”⁽¹⁰⁾.

2.3.2 Viimase kahekümne aasta jooksul esinenud teatava arvu probleemide alusel, eriti sellistes sektorites nagu elektroonika, spordikaubad ja rõivad, on eelkõige OECD tuvastanud, et hargmaise ettevõtja (kui juhtiva ettevõtja) jaoks on oma ülemaailmse väärtus- ja tarneahela jätkusuutlikul haldamisel üliolulised järgmised küsimused:

- a) inimõiguste ja töötaja õiguste raskete rikkumiste, keskkonnakahju ja korrupsiooni riskide tuvastamine;
- b) selliste riskide esinemise ennetamine hoolsuskohustuse lähenemisviisi kaudu, jätkusuutlik haldamine riigi riskiprofiili hindamise kaudu ja tarnija individuaalne riskide hindamine⁽¹¹⁾;
- c) riskide vähendamine tarneahelat puudutava sidusa, jõulise ja pikaajalise ettevõtja sotsiaalse vastutuse poliitikaga: tarnija valik, nõuded ja leping olemasolevate tarnijatega, sotsiaalsed auditid ja tehtud edusammude hindamise kriteeriumide ajakohastamine;
- d) aruande esitamine erinevatele sidusrühmadele ja nendega suhtlemine ettevõttesiseselt (nt ametiühingud) ja -väliselt (nt valitsusvälised organisatsioonid või töötervishoiu ja tööohutuse eest vastutav ametiasutus) või ülemaailmsete tarneahelate jätkusuutliku haldamise parandamist käsitlevate ILO konventsioonide rakendamine.

2.3.3 Suur hulk osalejaid – mitmed avalik-õiguslikud ja eraõiguslikud, riiklikud, Euroopa ja rahvusvahelised organisatsioonid ning asutused – tegeleb praegu nende küsimustega, eriti pärast 2013. aasta Rana Plaza (Bangladesh) õnnetust, milles hukkus enam kui 1 100 töötajat:

⁽⁹⁾ „The organisation of Buyer-Driven Global Commodity Chain: How US Retailers Shape Overseas Production Networks, Commodity Chains and Global Capitalism”, Wesport, 1994.

⁽¹⁰⁾ http://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility/index_en.htm

⁽¹¹⁾ Vt näiteks enesehindamise vahend, mille on Euroopa Komisjoni toel välja töötanud Euratex ja IndustriAll ELi tekstiili- ja rõivatööstuse ettevõtjate jaoks.

- a) riiklik tasand: lisaks õiguslikele meetmetele inimväärse töö ja inimõigustega seotud valdkondades (nt Ühendkuningriigi tänapäevast orjust (*Modern Slavery*) käsitlev 2015. aasta seadus koos sätetega tarneahelate läbipaistvuse kohta)⁽¹²⁾ töötavad valitsus ja parlament sotsiaalpartnerite, huvitatud osapoolte (näiteks valitsusvälised organisatsioonid) ning OECD riikliku kontaktpunkti toel välja erinevad algatused (nt riiklikud tegevuskavad äritegevuse ja inimõiguste või ettevõtja sotsiaalse vastutuse kohta ning muud, nt hiljutised hoosuskohustuse algatused nt Prantsusmaal või Saksamaal) ja rakendavad neid;
- b) ELi tasand: sise- ja välispoliitika valdkondades on võetud meetmeid nii laiemate partnerluste kontekstis kolmandate riikidega kui ka sektoripõhiste algatuste kaudu. Näiteks kaubandust ja säästvat arengut käsitlevad peatükid hiljuti läbivõetud ja rakendatud ELi kaubandus- ja investeerimislepingutes sisaldavad osapoolte siduvat kohustust austada tööõiguse põhireegleid (sh liikudes ILO põhikonventsioonide ratifitseerimise suunas ning püüeldes parema siseriikliku töötajate kaitse poole), rakendada tõhusalt ratifitseeritud ILO konventsioone, edendada inimväärset tööd, õiglase kaubanduse kavandamist ning ettevõtja sotsiaalse vastutuse tavasid. Neis nähakse ette ka kodanikuühiskonna seiremehhanismi loomine (lisaks valitsustevahelisele asutusele). Selle raames teostavad muu hulgas sotsiaalpartnerid järelevalvet kõnealuste sätete rakendamise üle ning nõustavad osapooli näiteks kaubanduse ja tööhõivega seotud küsimustes. Arenguriikide jaoks GSP+ kava alusel antud tariifsed soodustused tagavad tariifide täieliku kaotamise üle 66 % tariifiridadest haavatavate riikide puhul, kes võtavad siduva kohustuse ratifitseerida ja tõhusalt rakendada 27 rahvusvahelist põhikonventsiooni, sh kaheksat peamist Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konventsiooni⁽¹³⁾. ELi välja töötatud ja elluviidavad meetmed on muu hulgas: ettevõtja sotsiaalse vastutuse strateegia, muud kui finantsaruandlust käsitleva direktiivi 2013/34/EL läbivaatamine (keskkonna- ja sotsiaalküsimused, inimõigused, korruptsioonivastane võitlus, mitmekesisus äriühingute juhatustes jne); Bangladesh'i jätkusuutlikkuse kokkulepe (ELi juhitud rahvusvaheline algatus, mille eesmärk on töötajate õiguste, tervishoiu ja tööohutuse ning ehitusohutuse standardite suurem austamine asjaomase riigi valmisriiete sektoris)⁽¹⁴⁾; uus ELi kaubanduse ja investeringute strateegia, sh ülemaailmse tarneahela vastutustundlik haldamine⁽¹⁵⁾. Lisaks rõhutab praegune ELi eesistujariik (Madalmaad) ülemaailmsete tarneahelate vastutustundlikku haldamist;
- c) rahvusvaheline tasand: toimuvad arutelud ja tehakse tööd OECDs (nt rõiva- ja jalatsitööstuses vastutustundlikke tarneahelaid käsitlevate OECD hoosuskohustuse suuniste ettevalmistamine⁽¹⁶⁾, suunised hargmaistele ettevõtetele⁽¹⁷⁾, vastutustundlikke põllumajanduslikke tarneahelaid käsitlevate suuniste kasutuselevõtt⁽¹⁸⁾), ÜROs (nt *Global Compact* ning äritegevuse ja inimõiguste juhtpõhimõtted⁽¹⁹⁾) ja ILOs (rahvusvaheliste ettevõtete ja sotsiaalpoliitika kolmepoolse deklaratsiooni läbivaatamine ning 2016. aasta juunis toimuva Rahvusvahelise Töökonverentsi arutelu ettevalmistamine (arutelul keskendutakse inimväärsele tööle ülemaailmsetes tarneahelates)).

Nii alaliselt kui ka ajutiselt on käivitatud mitmeid eraalgatusi, nt tervishoiu ja ohutuse parandamiseks Bangladesh'i rõivavabrikute pärast Rana Plaza katastroofi (Bangladesh'i tule- ja ehitusohutuse kokkulepe)⁽²⁰⁾.

2.3.4 Kõik need avaliku ja erasektori osalejad tegelevad erinevate vahendite ja õigusaktide väljatöötamise ja rakendamisega, mille eesmärk on parandada töötingimusi ja tööalaseid õigusi:

- õigusnormid, seadused, konventsioonid;
- käitumisjuhendid;
- sotsiaaldialoog, sh piiriülese kontekstis⁽²¹⁾;

⁽¹²⁾ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/contents/enacted>

⁽¹³⁾ 2011. aastal võttis komitee kava kohta vastu järgmise arvamuse: ELT C 43, 15.2.2012, lk 82.

⁽¹⁴⁾ <http://trade.ec.europa.eu/doclib/events/index.cfm?id=1433> ja <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1447>

⁽¹⁵⁾ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153846.pdf

⁽¹⁶⁾ <https://mneguidelines.oecd.org/responsible-supply-chains-textile-garment-sector.htm>

⁽¹⁷⁾ <https://mneguidelines.oecd.org/text/>

⁽¹⁸⁾ <http://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/rbc-agriculture-supply-chains.htm>

⁽¹⁹⁾ http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

⁽²⁰⁾ <http://bangladeshaccord.org/>

⁽²¹⁾ See võib esineda piiriülese ettevõtja kollektiivlepingute vormis, mida tuntakse ka rahvusvaheliste raamkokkulepetena. Vt täpsemalt teabearuanne REX/443, lk 8: <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.rex-opinions.35349>

- ettevõtja sotsiaalse vastutuse ja sotsiaalse aruandluse tõendamine;
- kavade rahastamine, et maksta ohvritele hüvitist;
- muud mitme sidusrühma algatused;
- abi- ja arengubiprogrammid, sh suutlikkuse suurendamine (töötervishoid ja tööohutus, sotsiaaldialoog, ILO konventsioonide rakendamine jne).

3. Mõningate parimate tavade hindamine kahes erinevas majandussektoris

3.1 Rõivaste ja jalatsite ülemaailmne tarneahel

3.1.1 Rõiva- ja jalatsitööstuse ülemaailmne tarneahel hõlmab erinevaid osalejaid ja tootmisprotsesse. Aasia ja Vaikse ookeani piirkonna rõiva-, tekstiili- ja jalatsieksporti kogumaht oli 601 miljardit dollarit, mis moodustab 60 % kogu maailmakaubandusest, millest lõviosa kuulub Hiinale. Sellised riigid nagu Bangladesh või Kambodža suurendasid spetsialiseerumist rõiva- ja jalatsitootmise ja -eksporti vallas, mis moodustasid 2014. aastal vastavalt 89,2 % ja 77,4 % kauba kogueksportist⁽²²⁾. Selle peamine põhjus on järsk palgatõus Hiina rõiva- ja tekstiilitööstuses, mille tulemusel otsisid rahvusvahelised ostjad Aasias uusi tarnijaid.

ILO⁽²³⁾ kohaselt oli 2014. aastal enamikus riikides keskmine töötasu vähem kui 200 dollarit kuus. Rõivatööstuse lihttööliste kohaldatakse igakuist miinimumpalka Hiinas (kuni 297 dollarit), Filipiinidel, Malaisias, Indoneesias (247 dollarit), Tais, Vietnamis (145 dollarit), Indias (136 dollarit), Kambodžas (128 dollarit), Pakistanis (119 dollarit), Bangladeshis (71 dollarit) ja Sri Lankas (66 dollarit).

Peamised riskid on äraelamist võimaldava töötasu puudumine, sunniviisiline või laste töö, halvad töösuhted ühinemisevabaduse nõrga kaitse ja piiratud kollektiivlõbivõimete tõttu, halb töötervishoid ja tööohutus, ebapiisavad tööinspektsioonid, väljaarendamata tööõnnetuste kavad, veereostus, kokkupuude keemiliste ainetega ning naistööjõu ärakasutamine.

3.1.2 24. aprillil 2013 toimunud Rana Plaza hoone (rõivavabrikute asukoht) varing Bangladeshis põhjustas 1 136 töötaja (peamiselt naised) surma. Hoone väga halvast seisukorrast ning varuväljapääsude puudumisest tingitud õnnetuse ulatus on valitsusi (EL ja liikmesriigid, Ameerika Ühendriigid, Kanada, Norra), rahvusvahelisi organisatsioone (ILO, OECD ja Maailmapank) ning rahvusvahelisi ja kohalikke sidusrühmasid pannud erakorraliselt tegutsema, koostades ambitsioonika meetmete kogu, mille eesmärk on edendada riiklikke lühiajalisi meetmeid (ohvrite perekondadele hüvitise maksmine, rõivavabrikute inspekteerimine ning puudujääkide kõrvaldamine, uued auditeerimismeetodid, tööõiguse läbivaatamine), riiklikke keskmise tähtsusega meetmeid (nt sõltumatute ametiühingute väljaarendamine ja tööinspektsioonide tugevdamine) ning süstemaatilisi meetmeid ülemaailmsete tarneahelate vastutustundliku haldamise edendamiseks.

⁽²²⁾ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-/asia/-/ro-bangkok/documents/publication/wcms_419798.pdf

⁽²³⁾ Samas.

Näide. Bangladeshis valmisriiete sektoris alates Rana Plaza hoone varingust tehtud edusammude hindamine (jaanuar 2016)

- Bangladeshis tule- ja ehitusohutuse kokkulepe: allakirjastanud 220 rõivasektori ostjat.
- Bangladeshis töötajate ohutuse liit: loodud 2013. aasta mais 26 peamiselt Põhja-Ameerika kaubamärgi poolt.
- 2016. aasta jaanuariks oli Bangladeshis valmisriiete sektoris loodud 341 uut ametiühingut (2014. aastal 132).
- 2016. aasta jaanuariks oli ehitusnõuete, tuleohutuse ja elektriseadmete ohutuse osas inspekteeritud 3 734 ekspordile suunatud valmisriiete vabrikut.
- Palgatud on 235 uut inspektorit ⁽²⁴⁾.
- Bangladeshis parema töö programm: 38 vabrikut, mis varustavad rõivastega 17 kaubamärki ja jaemüüjat.
- Ohvritele hüvitiste maksmine: 24,1 miljonit USA dollarit 3 490 laekunud nõude eest.

3.1.3 OECD valmistab rõivaste ja jalatsite sektori jaoks ette vastutustundlikke tarneahelaid käsitlevaid hoolsuskohustuse suuniseid.

3.1.4 ILO koostöös rahvusvaheliste rahastajate, valitsuste, töötajate ja tööandjatega rakendab rõivasektoris (nt Aasias) projekte, mille eesmärk on tagada parem juurdepääs palka, töötingimusi ja töösuhteid käsitlevale teabele, et parandada sotsiaaldialoogi kvaliteeti töönormide, sotsiaalpartnerite suutlikkuse suurendamise ja kollektiivlääbirääkimiste mehhanismide teemal, ning samuti tagada töönormid vabriku tasandil ⁽²⁵⁾.

3.1.5 Euroopa Komisjon töötab juhtalgatusega, mis käsitleb jätkusuutlikku rõivaste tarneahelat, hõlmates ühist planeerimist, kooskõlastatud rahastamist, ühist programmide rakendamist, tarbijate seas teadlikkuse parandamist jne.

3.1.6 ELi tekstiili- ja rõivasektori sotsiaalpartnerid on Euroopa Komisjoni toetusel välja töötanud ühise algatuse koos ettevõtja sotsiaalse vastutuse riskihindamisvahendiga, mis on oluline ülemaailmsete tarneahelate jaoks. Praegu käib algatuse lõpuleviimine, et valmistada selle levitamiseks VKEdes ning muude sidusrühmade seas.

3.1.7 ELi eesistujariik Madalmaad soovib uurida võimalusi koostoime parandamiseks ELi arengu- ja kaubanduspoliitika vahel, et aidata kaasa ülemaailmsete väärtusahelate jätkusuutlikkusele.

3.1.8 Saksamaa majandus-, koostöö- ja arenguminister Gerd MÜLLER lõi eraldi liidu säästva tekstiilitootmise jaoks, millesse on kaasatud olulised partnerid. Viimasel G7 kohtumisel esitas ta olukorrast väga konkreetse kokkuvõtte: „Vastutuse võtmine maksaks ühe euro. Üksainus euro kleidi, jaki või püksipaari kohta, tagamaks, et raske töö Bangladeshis, Kambodžas või Aafrikas tasuks end ära ning lastel ja õmblejannadel oleksid elus võimalused” ⁽²⁶⁾.

3.1.9 Eraalgatuste levikuga on kaasnud kogemused ning abi parimate tavade jagamisel. Nende seas on algatus *Initiative Clause Sociale* (ICS), mille raames 22 olulist jaemüüjat (nt Monoprix, Carrefour või Casino), kelle käive moodustab enam kui 243 miljardit eurot, jagavad sarnast sotsiaalsete auditite metoodikat, ning algatus *Business Social Compliance Initiative*, mille lõi 2003. aastal Brüsselis asuv Foreign Trade Association (väliskaubanduse assotsiatsioon). Algatuses osaleb enam kui 1 700 jaemüüjat ja importijat 36 riigist, olles ärisuhetes 30 000 tehasega.

⁽²⁴⁾ Progress in implementation, outcome of the Review meeting on the Sustainability Compact for Bangladesh, 11. jaanuar 2016.

⁽²⁵⁾ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-asia/-ro-bangkok/-ilo-islamabad/documents/publication/wcms_363149.pdf

⁽²⁶⁾ http://www.bmz.de/g7/en/Entwicklungspolitische_Schwerpunkte/Menschenwuerdige_Arbeit/index.html

3.2 *Elektronika ülemaailmne väärtusahel ja ülemaailmne tarneahel*

3.2.1 Sturgeoni ja Kawakami koostatud ülemaailmsete väärtusahelate uuringu kohaselt⁽²⁷⁾ tunduvad rõivatööstusesse tehtud vahesisendid olevat vahetoodete kauplemisväärtuse osas vähem olulised kui sisendid elektronika- ja sõiduautotööstusesse.

3.2.2 Elektronika ülemaailmne väärtusahel on kaupade sektoris üks olulisemaid, moodustades 2006. aastal enam kui 17 % kõigist toodetud vahetoodetest, võrreldes 2,7 %-ga kemikaalide ja plastide puhul ning 1,9 %-ga õhusõidukite osade puhul. Kaks juhtivat riiki elektronika vahetoodete ekspordis on Hiina/Hongkong ja Ameerika Ühendriigid.

3.2.3 Kolm kindlat osalejat, kes juhivad nn väärtusahela modulaarsust, on:

- juhtivad ettevõtjad (peamiselt tööstusriikides);
- komponentide ostu, trükkplaatide kooste, lõpliku kooste ja testimise eest vastutavad lepingulised tootjad peamiselt Hiinas, Taiwanis ja Vietnamis;
- platvormi juhid, kes on määratletud kui „ettevõtjad, kes on olnud edukad oma tehnoloogia (tarkvara, riistvara või nende kombinatsiooni vormis) muude ettevõtjate toodetesse siirdamisel”.

Selle konkreetse väärtusahela modulaarsus peitub oluliste äriprotsesside – nagu raalprojekteerimine, tootmise kavandamine ning inventuur ja logistika kontrollimine – kodifitseerimises ja standardimises.

3.2.4 Tarbeelektronika toodete kasutusiga on lühike, vahemikus 3–18 kuud, kusjuures nad kaovad kiirelt kasutusest. Selle tulemusel seisavad kõnealuste toodete tarnijad silmitsi üha kiiremate kohe turule laskmist eeldavate tellimustega. Näiteks kui 2007. aastal toodi turule Apple iPhone, oli turule toomise ajaks kuus kuud; 2012. aastaks oli see kahanenud vähem kui kahele nädalale⁽²⁸⁾. Tootjatele ja töötajatele on see katsumus ning sellega toimetulekuks on vaja välja töötada lahendused ning neid rakendada.

Kui mõnes ettevõttes on jõutud ületundide või tippaajal töötatud vahetuste suhtes ning nende ülejäänud aasta jooksul hüvitamise osas kokkuleppele, siis teistes on täheldatud ajutiste lepingute ning renditöötajate või sisserändajate palkamise märkimisväärset kasvu (nt moodustasid Mehhikos 2009. aastal elektronikatööstuse tööjõust 60 % renditöötajad, kelle osakaal kasvas tippaajal 90 %-ni)⁽²⁹⁾. See tähendab sageli töötajate piiratud õigusi, nt madalamad palgad, sotsiaalkindlustuskaitse puudumine või ametiühingutega ühinemise keeld. Lisaks riiklikele õigusaktidele võiks lahendus hõlmata kokkuleppeid ettevõtte tasandil ning samuti ostjate ja tarnijate vahelist paremat kooskõlastamist ja teabe jagamist, võimaldades nii tootmist paremini planeerida ning kasutada ajutiste töötajate asemel pigem alalisi töötajaid.

⁽²⁷⁾ „Was the crisis a Window of Opportunity for Developing Countries?”, Timothy J. Sturgeon, Momoko Kawakami, Maailmapanga poliitikauuring.

⁽²⁸⁾ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_dialogue/-sector/documents/meetingdocument/wcms_345445.pdf

⁽²⁹⁾ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_dialogue/-sector/documents/meetingdocument/wcms_317267.pdf

3.2.5 Inimõiguste ja töötajate õiguste austamise küsimused seovad elektroonikatööstuse ka konflikt- ja riskipiirkondadest (näiteks Ida-Aafrika järvede piirkonnast) pärit mineraalide küsimusega⁽³⁰⁾. Pärast USA õigusakti (*Dodd-Frank Act*) vastuvõtmist esitas Euroopa Komisjon 2014. aastal määruse ettepaneku, millega luuakse süsteem tina, tantaali, volframi ja kulla ELi turule importijate enesertifitseerimise jaoks, tagamaks, et kõnealuste mineraalide kaevandamise ja nendega kauplemise tulud ei toeta kohalikke relvastatud konflikte. Selle asemel peaks hoolsuskohustus ja sellega kaasnevad muud meetmed tagama tarneahela läbipaistvuse ning neil peaks olema töökohtade loomisele ja kaevanduste töötingimustele (nt töötervishoid ja tööohutus, sissetuleku tase või nende tegevuse ametlikuks muutmine) positiivne mõju. Samuti võimaldaks see jätkata mineraalide saamist Aafrikast, selle asemel et pöörduda maailma muude piirkondade poole, mida konflikt ei mõjuta⁽³¹⁾.

3.2.6 OECD on välja töötanud konflikt- ja riskipiirkondadest pärit mineraalide vastutustundlikke tarneahelaid käsitlevad hoolsuskohustuse suunised⁽³²⁾.

3.3 Ülemaailmsed väärtusahelad ja ülemaailmsed tarneahelad muudes sektorites

3.3.1 Komitee soovib samuti rõhutada, et ülemaailmsed väärtusahelad ja ülemaailmsed tarneahelad muudes sektorites, nagu näiteks teenused ja agrotööstus, võivad seista silmitsi töötingimuste probleemidega eelkõige töötervishoiu ja tööohutuse vallas.

3.3.2 ILO keskendub inimväärse töö toetamisel maapiirkondade majanduses⁽³³⁾ kolmele prioriteetsele tegevusvaldkonnale: inimväärne töö ebasoodsas olukorras, kõrvalejätud ja haavatava maaelanikkonna jaoks, inimväärne töö tarneahelates osalevate maapiirkonna töötajate jaoks ning inimväärne töö maapiirkonna töötajate jaoks istandustes.

4. Komitee panus inimväärse töö tagamisse ülemaailmses tarneahelates

Pidades silmas Rahvusvahelise Töökonverentsi 105. istungit, mis toimub 2016. aasta juunis Genfis, soovib komitee avalikustada oma panuse koos eri soovitustega kõige tõhusamate ja tulemuslikumate viiside kohta, kuidas tagada töötajate töötingimuste parandamine tarne- või alltöövõtuettevõtetes, mis tegelevad tootmisvõimsuse tagamisega ülemaailmses tarneahelates.

4.1 Iga sidusrühma rolli selgitamine

Iga sidusrühma rolli ja vastutust tuleks segaduste vältimiseks selgitada.

— Valitsuste pädevuses on riikliku töö- ja sotsiaalõiguse väljatöötamine, rakendamine ja jõustamine, ILO konventsioonide ratifitseerimine ja tõhus rakendamine ning ELi liikmesriikide puhul ka ELi direktiivide ülevõtmine ja rakendamine. Samuti on nende kohustus tagada kõik haldusressursid ja rahalised vahendid muu hulgas tööinspektsiooni jaoks, et tagada kooskõla õigusraamistikuga.

— Rahvusvahelised organisatsioonid kehtestavad standardid ja töötavad välja ülemaailmsed algatused, et edendada rahvusvahelisi töönorme ja vastutustundlikku äritegevust. Selles kontekstis annavad dokumendid, nagu ÜRO äritegevuse ja inimõiguste juhtpõhimõtted (raamistik „kaitse, austa ja heasta“), suuniseid põhiosalejate rollide ja vastutusvaldkondade kohta.

⁽³⁰⁾ 2013. aasta oktoobris võttis komitee vastu arvamuse ELi jaoks oluliste imporditartiklite, sh mineraalide ja toorainete tagamise kohta: ELT C 67, 6.3.2014, lk 47.

⁽³¹⁾ http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-157_en.htm

⁽³²⁾ <http://www.oecd.org/corporate/mne/mining.htm>

⁽³³⁾ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—ed_norm/—relconf/documents/meetingdocument/wcms_311653.pdf

- Sotsiaalpartnereid julgustatakse astuma töönorme ja töötingimusi käsitlevasse sotsiaaldialoogi ning seda edendama, sh sektori ja piiriülese kontekstis, ning valitsused peaksid tagama ühinemisevabaduse ja kollektiivlääbirääkimiste tõhusa kaitse ja edendamise.
- Hargmaised ettevõtjad peaksid toimima kooskõlas seadustega, mida kohaldatakse riikides, kus nad tegutsevad. Samuti julgustatakse neid pühenduma ettevõtja sotsiaalsele vastutusele ja hoolsuskohustuse lähenemisviisile.
- Valitsusvälised organisatsioonid täiendavad muude osalejate jõupingutusi ja neil on oluline roll töötajate õigustega seotud teadlikkuse suurendamisel ning rikkumiste hukkamõistmisel.

Võttes arvesse kõnealuste põhisalejatega seotud keerukust ja ilmselgeid ülekaalukaid riske, toetab komitee struktureeritud, läbipaistvaid ja kaasavaid sidusrühmade platvorme selliste keerukate küsimuste lahendamiseks.

4.2 *Vastus kauba- ja investeringuvoogude mõõtmise statistilisele väljakutsele*

Komiteel on eesmärk hinnata ülemaailmsete väärtusahelate ja ülemaailmsete tarneahelate tegelikku olukorda seoses väärtuse, majanduskasvu ja töökohtadega ning samuti nende hiljutisi kvalitatiivseid arengusuundi. See tähendab koostööd nt Eurostati ja kaubanduse peadirektoraadiga kättesaadavate andmete osas, mille on kogunud WTO ja OECD. See parem arusaam rahvusvahelise kaubanduse uuest korraldusest viib kindlasti uute ettepanekuteni kaubandus- ja arengukokkulepete traditsiooniliste vahendite kasutamise kohta, näiteks tariifide eemaldamine, õigusnormide lähendamine, parem juurdepääs riigihanketele, ühised päritolureeglid, suutlikkuse suurendamine ja kaubandusabi.

4.3 *Jõupingutused tõeliselt integreeritud ELi lähenemisviisi saavutamiseks näiteks kaubanduse, arengu ja naabruspoliitika küsimustes*

Komitee toetab Euroopa Komisjoni hiljutises, ELi kaubandus- ja investeerimispoliitikat käsitletud teatistes väljendatud valmisolekut kasutada ELi välispoliitika ulatust selleks, et soodustada erinevate instrumentide kaudu säästvat arengut kolmandates riikides, eelkõige sellistes arenguriikides nagu Bangladesh, Vietnam, Myanmar⁽³⁴⁾, Kambodža või Laos, ning samuti teistel mandritel asuvates riikides. See peaks hõlmama kaubandust ja säästvat arengut käsitlevate peatükkide lisamist praegu läbiraakimisel olevatesse ja tulevastesse vabakaubanduslepingutesse, paremat seost kaubanduspoliitika ja abi/suutlikkuse suurendamise vahel, vastutustundliku äritegevuse edendamist investeerimispoliitikas ja erasektori arendamist, eriprojekte, mille eesmärk on töönormide parem austamine, toetust koolitatavatele riiklikele sotsiaalpartneritele ning teabeseminare jne.

4.4 *Ettepanekud realistlikeks kohustusteks*

Komiteel on jätkusuutlikkuse valdkonnas palju kogemusi, osaledes vabakaubanduslepingu selleteemaliste peatükkide rakendamises ja järelevalves ning tegutsedes paljudes kodanikuühiskonna komiteedes, mis võimaldavad tal teha ettepanekuid õiglase tasakaalu leidmiseks vajalike õigusnõuete (inimõiguste ja töötajate õiguste, läbipaistvuse ja korruptsioonivastase võitluse valdkonnas) ja hargmaiste ettevõtjate vajaliku paindlikkuse (oma ülemaailmsete tarneahelate tõhusaks korraldamiseks ja arendamiseks vastavalt erinevatele kohalikele oludele) vahel.

4.5 *Tõhusate ennetusmeetmete edendamine*

Kogu maailmas osalevad VKEd üha enam ülemaailmsetes tarneahelates ning sellega seoses on neil veel märkimisväärselt kasutamata potentsiaali. Seetõttu soovib komitee suunata avalikkuse tähelepanu rohkem mõnede konkreetsetele turul kättesaadavatele vahenditele, mida on ettevõtjad juba proovinud ja katsetanud, mis aitab VKEdel osaleda oma ülemaailmsete tarneahelate jätkusuutlikus haldamises, sh tarnijate, enesehindamise vahendite, standardite ja lepingutingimuste ettepanekute kaardistamisel.

⁽³⁴⁾ Nt Myanmar Labour Rights Initiative [Myanmari töötaja õiguste algatus] (ILO, Ameerika Ühendriigid, Jaapan, Taani, EL).

4.6 *Abi auditite uue põlvkonna loomisel*

Sotsiaalsed auditid tekkisid 1990. aastatel ning neid on palju kritiseeritud nii nende tehniliste aspektide osas (nt audiitorite kvalifikatsioon, auditeerimise viisid, küsimuste laad) kui ka sisuliste aspektide tõttu (ajutine meede ühe tarnija jaoks, puudub süstemaatiline ja järkjärguline areng, sotsiaalingimuste parandamise eest vastutavad kolmandad osapooled jne). Komitee soovib toetada auditite uue põlvkonna arendamist, mis hõlmaks mitte ainult sotsiaalseid, vaid ka keskkonna- ja juhtimisküsimusi ambitsioonikamate eesmärkidega. Lõppeesmärk on asendada standardsed küsimustikud mitut kriteeriumi hõlmava konkreetse diagnoosiga, mis on kohandatud üksikutele ettevõtjatele konkreetsetes ülemaailmses tarneahelas, ning võtta sotsiaalpartnerite toetusel kasutusele kindel järelkontrolli menetlus.

4.7 *Tarbija jaoks tõhusate läbipaistvusvahendite väljatöötamine*

2015. aasta detsembris toimunud G7 tippkohtumisel toetati näiteks praktilisi vahendeid, nagu mobiilirakendused, mis võivad aidata tarbijatel võrrelda toodete sotsiaalseid ja keskkonnamärgiseid ja neist aru saada.

Komitee toetab ELi praeguseid jõupingutusi teatud tarbekaupade kategooriate CO₂-jalajälje mõõtmiseks ja kuvamiseks ning on valmis edendama parimaid riiklikke tavasid keskkonnamärgisega varustamise valdkonnas, näiteks nagu Prantsusmaal aastatel 2010–2013 toimunud mitut kriteeriumi hõlmava keskkonnamärgisega varustamise eksperiment.

4.8 *Suutlikkuse suurendamise programmide ning muude, sotsiaaldialoogi ja mitme sidusrühma lähenemisviisi edendavate algatuste toetamine*

Ettevõtjate ülemaailmsed majandusnäitajad ning inimväärse töö põhimõtete järgimine on tihedalt seotud sõltumatute ametiühingute ja tööandjate organisatsioonide olemasolu, sotsiaaldialoogi kvaliteedi ning tööjõu heaoluga.

Komitee toetab ILO välja töötatud parema töö (*Better Work*) programmi, mille eesmärk on aidata kohalikel sotsiaalpartneritel täita tõhusat rolli ning pidada kollektiivläbirääkimisi.

Sektoriülene algatus, näiteks Bangladeshis tule- ja ehitusohutuse kokkulepe valmisriiete sektoris, võib mobiliseerida ostjaid, tootjaid ja ametiühinguid arendama välja kogu tööstust hõlmava põhjaliku ja tõhusa lähenemisviisi ja seda rakendama.

Komitee toetab ka eri valdkondade sotsiaaldialoogi, sh piiriülese ettevõtja kollektiivlepinguid/rahvusvahelisi raamkokkuleppeid. Olemasolevad piiriülese ettevõtja kollektiivlepingud/rahvusvahelised raamkokkulepped on osutunud oluliseks vahendiks töötajate õiguste edendamisel ülemaailmses tarneahelates. Täiendaval arendamisel või laiimal kohaldamisel tuleks aga arvesse võtta vajadust säilitada paindlikkus nii selliste kokkulepete sisu kui ka järelkontrolli mehhanismide osas. Rakendamisel saadud õppetundide põhjal peaksid ka partnerid püüdlema pideva eneseparanduse poole.

Brüssel, 25. mai 2016

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Georges DASSIS